

AGUSTIN KARDABERAZ

‘EUSKARAREN
BERRI ONAK’*Dagoenean dale, ez dagoenean bale* GORKA BEREZIARTUA MITXELENA

Parranda dezente egindakoa naiz Kardaberazen –Hernanin izen hori zeukan kalean, alegia–, baina ez nuen asko espero festa egin ahalko nuenik inoiz Kardaberazekin: a ze dibertimendua 1761ean argitaratu zuen *Euskararen berri onak*. Idatzi zituen beste lan gehienak ez bezala, erlijio-kontuak alde batera utzi –aber, XVIII. mendeko apaiz bategen hori egin zezakeen neurrian, ez pentsa ez-dakit-zer ere–, eta euskaldunei gramatika eta erretorika irakaskaspen batzuk emateko aitzakian, *txunpa-txunpa*, txaranga baten atzetik bezala, zintzilikatzen da tipoa Kintilianoren eta Manuel Larramendiren sorbaldetatik, eta idazten dizu mende hartako euskal literaturak utzi duen libururik entretenigarrietako bat.

Estilo bizi-bizian idatzia, irakaspenak, anekdotak eta iritzi polemikoak libreki nahasiz, irakurlearentzat festa da Kardaberazen testu hau, batez ere saiakera literarioa maite duen

irakurle mota horrentzat; nahiz eta euskarari buruzko kezkak motibatutako liburua izan, pixka bat kopetilun ere agertzen den une batzuetan. Arrazoiak ez zaizkio falta: 100 urte baino gehiago pasa dira Axularrek *Gero*-ren irakurtzaileei egindako abisutik –“Baldin egin baliz euskaraz hanbat liburu, nola egin baita latinez, frantzesaz edo bertze erdaraz eta hitzkuntzaz, hek bezain aberats eta konplitu izanen zen euskara ere; eta baldin hala ezpada, *euskaldunek berek dute falta, eta ez euskarak*”–, baina berdin samar jarraitzen dugula dirudi. Hitz berdintsuekin seinالاتu behar beraz: “Alere asko, egieki, euskera galdu da. Baña ori ezta *euskararen, ezpada euskaldunen desonra*”.

Ai, euskaldunak. Beren hizkuntzan idatzitako liburuak esku artean hartzeko sentitzen zuten –duten, *joder*, duten– alferkeria horrexen salaketan hasten da Kardaberazen idazkera entretenigarria izaten. Zuk ere gure utzikeria akulturizatzailearen kontra

maldizioka hasteko premia sentitzen baduzu, hartu lasai haren hitzak mailleguan, denentzako baitauka, analfabetoekin hasi –“zer lotsa gaizto itsusiagorik, euskaldun galtzadun edo gizon egin bat, lau errengloi euskeraz ezin irakurririk, ez atzera ta ez aurrera, lotuta ikustea baño?”–, euskañolez ari direnekin segi –“ez itz egiteko ta ez elkar aditzeko erdarazko ta euskarazko naspilla moldakaiz eta nazkagarri bat entzun oi da”–, eta madarikazio orokor samarrekin amaitu –“euskaldun alper ajolakabeai esan dakieke: astoaren aorako ezta ezta, baña bai belarra”–. Nori eman badagonez, Kardaberazek dale.

Aldi berean, hernaniarrak optimista izan nahi du. Iruditzen zaio ez dela askorik egin behar jende pila bat euskal letretan trebatzeko. Gimnasio mentalean ordu batzuk, horixe: “Lau eguneko ejerzizio piska batekin seguru, erdaraz bezala edo aisago, euskeraz irakurtzera egingo zera”. Ideia hor dago aspalditik, askotan errepikatzen

du gainera: “Uso ta kostunbreak guztia erakusten du”. Ez mamitzen, ordea. Frogarik argiena da, gaur goizeko kafearekin ere esan duela baten batek egunkari/astekari/liburu hori “zaila” dela, euskaraz dagoelako.

Inbertsio handiak egin dira iritzi orokortu hori fabrikatzeko. Horretaz ere jabetzen zara *Euskararen berri onak* irakurtzen, frankismoa baino bi mende lehenagokoa izanagatik, ordurako abian zen linguizidioaren lekukotasuna ere bai baitakar: “Emen guraso ta maisuak falta andi bat erremediatu bear dute, ta gure euskerari orañdaño baño mesede geiago egiñ: jendeen artean beste linguajerik euskera baño ditxa gabeagorik ezta ikusi, ta, gure jatorrizko edo jaiotzako izkera ez balitz bezala, ta euskaraz itzegitea pekaturik aundiena balitz bezala, giza artetik kendu ta lurpean ondatu nai dute, ta eskoletan sortija edo siñaleakin, azote ta kastiguakin, eragotzi nai dute”.

“Al datekean disparaterik bidegabeena” iruditzen zitzaion hori Kardaberazi. Eta bazuen alternatiba buruan. Bere garaiari asko aurreratu zitzaion, euskara irakasteaz gain, eleanitza izango zen eskola imajinatuz, metodo pedagogiko aurreratuak aplikatuko zituen: “[U]tsegitean, oiei soseguz ta grazia onean, nola ondo irakurri edo esan bear duten, adirazi bear zaie, eta ez bildur ta ikarakin. Oitu bear dira, ez emengo izkeran bakarrik, ezpada edozeñ dialektotan, eta Frantzia edo Nafarroako edo Bizkaiko libruetan ondo ta trebe irakurtera”.

Baina ez dagoenean, bale: XVIII. mendeko problema batzuek XXI. enean kanbiatu gabe jarraitzen dute eta, honezkero, ez dakit ba inoiz aldaturiko diren. Euskal derbietako giroa, adibidez. Probintzianismo txatxua. Foralina eta zikina. Diferentzia baka-

rra, baloiaren atzetik korrika aritzea oraindik modan ez zegoenez, giputxi-bizkotxak posposizioei ostikoka aritzen zirela Kardaberazen garaian: “Eskola-mutil bi beñ batean, euskera-
ren gañean, beren eztabaidetan ikusi nituen. Bata Bizkaitarra, ta bestea Gipuzkoarra zan. Beren modura aserretu ziran, ta ezin besterik egin, ta deadarrari biak eman zioten: Bizkaitarrak deadar: *Kin, kin, kin*; ta Gipuzkoarrak: eta ondo aspertu ziranean, bereala pakeak egin zituzten”.

Garbi dago, “gisa onetan edo bestean itzegitea, ferian edo dendan erosten dan gauza ezta”. Alegia, hemen bakoitzak bere dialektoan hitz egiten du. Eskribitzen hastean ere, horri jarraitu behar dio, Kardaberazen ustez betiere. Konturatzen da ordea, hizkuntzaren sakabana-tze horrek dakartzan problemenez –“nola Euskalerrietan era edo manera jakiñik ta guzientzat berdiñik orañ artean izan eztan, egokiro itzegitea erraz ezta”–. Liburuaren amaiera alde-
ra, mingainaren puntan dauka euskara batuaren premia. Garai hartako idazle bati gehiegi eskatzea da, ordea.

Ez pentsa, hala ere; Kardaberazek bazekizkien gauzak, gaur egungo letra-juntatzaile askok inoiz ikasi ez dituztenak: “Usadio txarrai berneak ebaki, esan oi da: ta alferrikako letra asko utzi ta, itzez esaten edo aoz pronunziatzen dana garbiro eskribituaz, obeto ta errazago azertatuko da”. Euskara batua bezalako inbento zoragarria jai eta aste sustantzia gabeko prosa txosteneroan itotzen ari direnek asko lukete ikasteko herna-niarraren idazkeratik. Berak esana da, gainera: “Apaiz asko txit erraz eskribitzera nere konsejuz egin dira: zu gutxiago etzera, ta bearbada obligazio geiago dezu”. ●

